

Pávai István

Az erdélyi magyar népi tánczene

Pávai István *Az erdélyi magyar népi tánczene* címu könyve a szerzőnek 2005-ben a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen *summa cum laude* megvédett *A tánczene és interetnikus kapcsolatai az erdélyi magyar néphagyományban* címu PhD szakdolgozatának átdolgozott változata. A disszertáció könyv formátumú kiadását a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság gondozta, a megjelenést a Bethlen Gábor Alap és az RMDSZ Communias Alapítványa támogatta 2012-ben, majd 2013-ban a Hagyományok Háza kiadásában is megjelent a mű.

A kötet elozményeként a szakdolgozaton és a szerző számos, a témába vágó tanulmányán kívül *Az erdélyi és moldvai magyarság népi tánczenéje*, 1993-ban megjelent monográfiát kell említenünk. Azonban nem egyszerű átdolgozásról beszélhetünk, hanem az eltelt két évtized újabb kutatási eredményeivel, fejezetekkel és alfejezetekkel való bővítésről, rengeteg új adat bedolgozásáról. A közvetlen elozményt jelentő disszertációhoz képest pedig a két opponens, Sárosi Bálint és Tari Lujza véleménye készített módosításokra a szerzőt. Ugyanakkor jelen kötet kiadásának váratlan és szűk idokorlátokkal kínálkozó lehetősége nem adott teret, hogy a 2005 óta végzett archívumi és terepkutatásait Pávai a rá jellemző teljességre törekvő módon bedolgozhassa, így csak néhány fontosabb adattal bővült az írásmű a szakdolgozathoz képest.

Nem véletlenül említettem a szerzőnek minden részletre kiterjedő, a kutatott anyag által kínált minden lehetséges útvonalat feltérképező alaposágát, maximalizmusát. Már a Bevezetésben széles körű tudománytörténeti áttekintést olvashatunk egyrészt a magyar hangszeres népzene, másrészt a magyar néptáncok kutatásáról, a két téma szükségszerű összekapcsolásáról. Ahogy a magyar néptánc kutatásában a meghatározó jellegű koncepciók, irányvonalak kijelölése szinte kivétel nélkül Martin György nevéhez kötődnek, úgy Pávai életre szóló kutatási témáját is, a népi táncokhoz játszott zenék vizsgálatát, a kezdő ösztönzést, az inspirációt Martin György adta, aki jól látta meg, hogy szerzőnk esetében minden feltétel egyesült egy személyben egy ilyen interdiszciplináris téma végig viteléhez. Pávai erdélyi születésű, perfekt beszélő magyar anyanyelven mellett a román, amellyel, hogy elvégezte Kolozsvárt a muzikológiát aktívan zenélt, kezdeményezője volt Romániában az akkortájt kibontakozó táncházaknak, táncházas szinten ismerte és tudta a táncokat, rendelkezett már gyűjtési tapasztalatokkal és nem utolsósorban egy ilyen szerteágazó kutatáshoz megvolt az elemző, összehasonlító, összefüggéseket felismerő készsége. A népi tánczene kutatásának szükségességét az általános tudományos érdeklődésen túl az 1970-es évek elejétől beinduló táncházak, a folklorizmus akkori legújabb és egyre szélesedő társadalmi bázison nyugvó mozgalmá is sürgette. A táncházmozgalom — ahogy Pávai írja — a falusi táncagyományok eredeti funkciójának városi replikálására vállalkozott. Ennek érdekében a mozgalmat irányító szakemberek a tánc és a zene — beleértve az esetenként bonyolult interpretációs technikát igénylő hangszeres zene — „anyanyelvi szinten” való birtokbavételét tűzték ki célul.

A mozgalom legfőbb területi célpontja Erdély volt, és ennek köszönhetően a 90-es évekig megsokszorozódott a gyűjtések száma. A beáramlott nagy mennyiségű anyag kutatottsága, egyáltalán kutathatóvá tétele nem állt, és még ma sem áll azon a szinten, hogy a hangszeres erdélyi népi tánczene kutatási témát lezártnak tekinthetnénk. Pávai a témával való tudományos igényű ismerkedése során a nagy elődök tapasztalatait figyelembe véve igyekezett sorra venni a gyűjtésekből kimaradt területeket, hosszú évtizedek terepmunkájával amennyire lehetett felszámolni az igen nagy számban létező fehér foltokat, a kapott adatok feldolgozását követően meghatározni Erdély nagyobb néprajzi tájegységein belül az egyedi jellemzőket felmutatni képes kistájakat, a közties területeket, mindezeket a népi hangszeres tánczene helyi szinten igen bonyolult kontextus-rendszerébe helyezve. Mit is jelent ez?

Ha a könyv tartalomjegyzékét áttekintjük rögtön képet kapunk arról a több szintu, szociológiai, etnikai, néprajzi, etnokoreológiai és etnomuzikológiai, részben hierarchikus, részben egymással egyenértéku elemekbol felépulo kapcsolatrendszerrol, amelyben egy adott helyen a hangszeres népi tánczene értelmezhető. Pávai könyvében részletesen vizsgálja, és csak a hangzó anyagot tekintve – másodlagos dokumentumok begyűjtését célzó alkalmakról most nem is beszélve – több mint 600 órát kitevo gyűjtési tapasztalataiból vett kiváló példákkal illusztrálja a szereplok egymáshoz való viszonyát, a hagyományos falusi létformában betöltött szerepüket, a tánc kísérol hangszereseket a Sachs és Hornbostel-féle felosztásban, a tánczenei kísérettípusokat, ritmus- és dallamkíséreteket, a komplex kíséreteket, a különböző hangszeres együttestípusokat, a bejáratott és véletlenszerű, illetve szükségbol létrejovo párosításokat, külön a táncok ritmuskíséretét a kontraritmusok és a dallamritmusok tükrében, a tánc kíséret dallami vonatkozásait és az együttes zenélésbol létrejovo népi többszólamúság vizsgálatát. A kistáji dialektusokban való könnyebb eligazodást a népi tánczene táji tagolódását bemutató összefoglaló táblázat segíti. A kutatás széleskörű voltát pedig jól mutatja a kutatópontok felsorolása a kötet végén: összesen 300 helységből, a központi erdélyi területeken általában egy faluból több alkalommal is történtek gyűjtések. A könyv első részében a dokumentálás technikai kérdéseivel ismerkedhetünk meg, a gyűjtésekben előforduló különböző típusú adatokkal. Ma már, amikor sokszor csak a hagyomány lenyomatait kutathatjuk, és nem élő, hangzó valóságát, fontos információkat gyűjthetünk össze irodalmi (úti beszámolók, regények, személyes naplók, események leírásai, énekszövegeket tartalmazó füzetek), ikonográfiai (azaz családi fényképek stb.) adatokból és néprajzi leírásokból. Erdélyi viszonylatban megkerülhetetlen az etnikumok egymásra hatásának a vizsgálata, az etnikumváltások népi tánczenei vonatkozásai, a tánczenei repertoár etnikai kötődésének változásai. E kérdéskörön belül izgalmas és érzékeny terület a népnevekből képzett táncnevek eredetének, hagyománybeli szerepének tisztázása. Például, hogy a Belso-Mezoségen az ún. *lassú cigánytáncot* a magyarok járták, a roma etnikumhoz tartozók, a helyi köznyelvben cigányok, viszont nem. Pávai ezt azzal magyarázza, hogy a „kifejezés feltehetően nem a cigányok táncára utal, hanem arra a tényre, hogy a táncot a zenész (táji megnevezéssel *cigány*) előtt énekelve szokták megkezdeni.” Hasonló okból Magyarózdön a lassú csárdásnak egy kissé felgyorsított változatát *cigányos*nak nevezik, ahol már nem énekszerűen játssza a zenész (a cigány) a dallamot, hanem hangszeres figurációkkal, díszítve, azaz zenészesen, vagyis cigányosan. A népnevekből származó elnevezésekkel kapcsolatban Pávai szerint általánosságban inkább arról van szó, hogy a népi kultúra állandó változási folyamatának egy bizonyos szakaszában az adott népre tartották jellemzőknek.

Bár terjedelmes, 53 oldalnyi bibliográfia mutatja a téma hálószerű, nagy kiterjedésű kapcsolatrendszerét, mégis a legfontosabb következtetések, levonható kutatási eredmények a helyszíni gyűjtésekből származnak. Más irányból pótolhatatlan és szinte felmérhetetlen az az adatmennyiség, ami a szájhagyományos kultúrán keresztül tudatosan, vagy tudattalanul adódott át generációról generációra. Az így átvett tudás és kulturális javak használatának a vizsgálatok szempontjából fontos kritériuma a hitelesség. Pávai munkájának fő törekvése, hogy az erdélyi magyar népi tánczenéről az ismeretek mennyiségétől és minőségétől függően, de a kutató irányából tekintve a lehető leghitelesebb képet adja. Minden aprólékosság, a külső szemlélőnek jelentéktelennek tűnő részletek boncolgatása mind ezt a célt szolgálja, a minél tökéletesebb megértést, a belső működési törvényszerűségek feltárását. Az *erdélyi magyar népi tánczene* Pávai István eddigi kutatói életútjának főműve, a népi hangszeres tánczene és a népi többszólamúság vizsgálata szempontjából úttörő jelentőségű tudományos munka. Kutatási eredményeinek mind a népzene-oktatásban, mind a tudományos életben és hangsúlyosan a revival mozgalomban, a ma már Unesco listára felkerült táncművészet működtetésében hasznát látják.

Richter Pál